

ТАКО СУ ГОВОРИЛИ

1. О НАРОДНОСНОЈ ПРИПАДНОСТИ И НАЦИОНАЛНИМ ОСЈЕЋАЊИМА ДО 1918.

Владика Данило

Владика Данило, родоначелник Династије Петровића написао је својом руком на рукописном јеванђељу, израђеном на пергаменту:

„Данило владика цетињски Његош, војеводич српској земљи, купи ово светоје јевангелије ценоју златну 5 у Ивана Калуђеровића с Рисна, пренесено од земљи молдавскије њекоторим купцем...”

У цетињским „Записима“, за октобар 1939, објављен је препис следећег текста, писаног руком митрополита Данила:

2 „Ва љето 7207 (1698. г.) мјесеца јулија 17 на неђељу Светих отец, да јест вједомо како купих сију душе спаснују књигу Житије Светого Сави, прваго архиепископа и учитеља Србскога аз грешни и смирени Данил, наречени владика цетињски...”

На Митровдан 1714. године, митрополит Данило је упутио ову поруку Црногорском збору и главарима:

„Мила би ми била смрт да сте ви хтјели да сви уједињени изгинемо часно и славно, као што је то учинио сам кнез Лазар и Милош Обилић који уби цара на Косову, па најзад и сам погибе са својим господаром и свих седам хиљада бораца – што нас Црногорце довело у ове крше – оставивши послужење себе славу и част... Као што сами знате, у ваше вријеме, за тешког бечког рата, колико је храбрих Срба, Грка и Бугара, Угара и Њемаца пропало...”

(Глигор Станојевић, Црна Гора у доба Владике Данила, Цетиње, 1955).

Митрополит Данило пише у Бечу, 2. децембра 1714, Гаврилу Головнику, представнику руског цара Петра Великог, код цара Аустрије:

„А сада мене су овдје зауставили... Не знам шта ће бити од мог живота у туђем царству, јер бих ја прво себе обешчестио, а затим наша српска племена, кад бих молио помоћ од других држава, и ругале би нам се друге вјере...“

(Глигор Станојевић, Црна Гора у доба Владике Даниле, Цетиње, 1955).

Владике Сава и Василије

Владика Василије Петровић, у својој „Историји о Црној Гори“, која је одштампана у Москви, на руском језику, 1754. године, уз остало, каже:

„...Црна Гора насељена је већином досељеницима, који у ове горе добјежаше послѣ пропасти царства српскога. Свако такво племе памти и свога ро-доначелника који се је преселио у Црну Гору, свако племе има у народном предању, своју историју, свако прича када су се доселили у Црну Гору његови стари, ко су они били, одакле су доселили. При-вешћу неколико примјера. Његуши причају како су испод Његоша планине, из Херцеговине, дошла два брата Ерак и Раич, па се на-селили у Његуше од којих се је и прозвало мјесто Његуши...“

Владика Сава је писао 1776. године московском митрополиту Платону :

„Заступи нас при Порте, што Греки не би мијешали се у србскиј национ.“

Владика Петар I

Уочи боја у Мартинићима, 1796. године Петар I позива Црногорце и Брђане да докажу да „у нама неугашено србско срце куца, србска крвца врије“, а пред бој на Крусима, такође 1796. године, тражи од својих ратника да ударе на непријатеља „нашег преддрагог имена српског и наше дражујуше вољности“.

Митрополит Петар I и Црногорци послали су 1796. године писмо Брђанима, очи напада Махмуд паше на Брда, у коме кажу да су мислили „на све оне несреће, које су се словеносрпскоме роду нашем од издаје и неслоге догодиле“ па су се заклили да ће се и даље борити против Турака, по „примјеру блаженопочивших родитељах и прародитељах наших, оружјем својем бранили од времена разорија нашега Србскога царства, а потом од доба посљедњег Принципа и Господара нашег Ивана Црнојевића...”

У свом тестаменту, од краја октобра 1830. године, Петар I је записао да је новац из Русије „трошио на ползу свега народа србскога“.

Његош-Владика Раде

Илији Гарашанину Његош пише, 5. јула 1850. године, и захваљује се на пријему Стевана Петровића, Његошевог сестрића, у Академију у Београду:

4 „Нема једнога Србина који више за Српство послује и мисли од Вас, нема једнога Србина којег Српство (више) искрено љуби и поштује од Вас, нема једнога Србина који Вас више од мене љуби и поштује...”

Илији Гарашанину, Његош пише са Цетиња, 11. новембра 1848. године:

„...Гдје би црногорска младеж могла лакше научит образовање ума и срца и да не изгуби ни мало од своје дичне народности, ако не у Србији...”

Илији Гарашанину, Његош пише из Трста, 11. новембра 1850. године:

„...Будите спокојни, поштени и драги Србине, и немојте никада помислити, а толи вјеровати, да ће владика црногорски бити сочлен којекаквих вјетрењачах, а толи сочлен партије која против мене и цијелога Српства светиње дејствује. Са стране црногорске будите сасвим мирни. Ми к Вама друго негајимо до чисте братске искрености. Највиши је аманет и светиња наша послјије имена Душанова име Карађорђево. Ко је овоме имену противник тај није Србин, но губави изрод српски...”

Књазу Александру Карађорђевићу, поводом ступања на престо, Његош у писму, 27. октобра 1843. Године, са Цетиња пише:

„Ваша Свјетлости! О како ми је добро дошло твоје писмо од 27-а Септембра ове године! Обшћа народа Србскога радост моја је радост: – славна и безсмртна дјела Карађорђа, одушављаће Србе до вијека. – Твоје је срећни и драги Књаже, Народу Србскоме ступање, на престол књажески, празник најдражи њиховим душама, без искљученија цијеломе Србству од малога до великога. – А мени драже и милије од и једног србскога сина. Божије су судбе неисповједиме. Његова је правда над твојом главом књажеском заблистала за срећу и славу цијела Србства...“

Књаз Данило

У законуку књаза Данила из 1855. године стоји у члану 92:

„У овој земљи нема никакве друге народности до једине србске и никакве вјере до једине православне источне.“

У прокламацији Кучима, 1852, књаз Данило, поред осталог, каже:

„Спомените се, о јуначки народе, старије српскије јунака, како су се они храбро борили, да не робују под турским игом, да им измет не чине, да им тајин не давају, да им путеве не направљају и коње провадају...“

Немојте, да ова моја врућа препорука код вас погине, јер Србин данас нема никога до Бога и свога брата Србина...“ („Записи“, мај 1931, Цетиње)

У писму књазу Александру Карађорђевићу, априла 1856., књаз Данило захваљује на послатим уџбеницима:

„Дјело ово служи за залог новог и кријепког братског јединства које ће бити основ будућој нашој свези братског согласја, основ бољој будућој срећи једнородног народа српског. Књаз црногорски носи на скризали својега срца урезано чувство љубави и преданости не само за свој народ, већ за све Српство и за све оно, што се српско и именује...“ („Записи“, 1937., Цетиње)

Књаз (краљ) Никола

О односима са Србијом, за вријеме књаза Михаила, краљ Никола пише:

„За слогу и добро српско предложим изасланику Србије да склопимо савез и уговор између двије књажевине у циљу да се пође ка ослобођењу и уједињењу цијелога Српства...“

О Херцеговачком устанку, 1875. године, краљ Никола вели:

„Заиста, Црној Гори тијесно је било, и сада је и биће све дотле, док сав народ српски не буде слободан и уједињен, али исто она није мутила и није ништа радила, да баш ове, 1875. године букне устанак...“

О крштењу црногорског престолонаследника, било је велико славље, али, пише књаз Никола:

6 „нијесу искупљени Срби само учествовали у радости једнога српскога владоца. Крштење је било само повод, прилика да се скупе на Цетињу браћа из свијех земаља српских...“

О ослобођењу Подгорице и Зете 1878. године, краљ Никола пише:

„Тако се извршило присаједињавање Зете Црној Гори, стародревне колијевке државе српске, у којој се одњихала и подигла прва мисао о државном јединству српском. Послије вјекова најтежега робовања, она се опет повратила у слободу и заједницу са оном државом српском, која је за све оне вјекове хранила слободу српску и која је за те вјекове пролијевала драгоцјену крв својих синова за ослобођење браће своје.“

О комеморацији поводом петстогодишњице Косовског боја 1889. године краљ Никола пише:

„Те исте године чињен је и у Црној Гори као и свуда по земљама српским помен петстогодишњице боја Косовског. Ако није суђено било да иза минулог рата тај дан прослави ослобођено и уједињено Српство, Црна Гора и њезин владар, не губећи вјеру у то, ипак су с радошћу и поносно чинили помен косовским јунацима, видјећи

важност и углед свој данашњи, а помишљајући на муке, које је Црна Гора подносила за минулијех пет вјекова...”

На крају некролога којег је краљ Никола одржао свом тасту Петру Вукотићу, каже се:

„Збогом Петре Вукотићу, с Чева равна, Српски војводо! Збогом!”

Краљ Никола је у „Гласу Црногорца“ од 2. јануара 1919. године објавио текст у коме се каже:

„Од званичне Србије и њених агената оптуживан сам као противник југословенског јединства. Међутим, ниједан појединац у Српству и југословенству није више радио на њему од мене, настављајући у томе дјело мојих бесмртних предака...”

Из говора и прогласа краља Николе

У прокламацији Црногорцима 1908. године поводом анексије Босне и Херцеговине, књаз Никола каже:

„Ко стијене наше будите чврсти у нади. Пролазно је данашње неодређено стање слободнијех дјелова српскога народа. Српско ће сунце љепше сјати, да свакојега брата Србина боље загрије и освијетли...”

Моји Црногорци, позивам вас, да и од сада као и у свијем приликама будете готови да ме помогнете у највећим мукама, које сам увијек приправан до краја мога живота заједно с вама дијелити за добро Српскога народа...”

У прогласу Црногорцима поводом објаве рата Турској, 1912. године, краљ Никола је рекао, уз остало, да се остварују

„снови из ране моје младости, када сам пјесмом наговјештавао овај знаменити дан и загријавао српске груди вјером да оружани морамо поћ: онамо, онамо, за брда она!”

О Божићу 1912. године, краљ Никола поздравља своје војнике у рововима око Скадра:

„... Ја се поносим с вама, витезови моји, јер сам опијен вјером да сте кадри бити још величенственији у могућим искушењима такне ли се ко нашијех права и оспори ли нам сјести на огњишта

вашијех ђедова и мојијех претшаственика Немањића, Гребљановића, Бранковића, Балшића и Црнојевића. Сјести на њихов пријеклад, окупити се око њиховијех гробова - то је и наша дужност и наше неспорно право...

Сретни нам српски бадњаци, које ову годину под ведрим небом налажете..."

Црногорским војницима, који се демобилишу послје два балканска рата, краљ Никола се, августа 1913. године, обратио овако:

„... Ви, горди моји војници, испод ведрога неба драге нам Домовине, побједисте вјековног непријатеља. Његов је барјак далеко пред вама узмакао; он не захлађује више Српске земље. Земља је Српска на југу ослобођена од Мора до Дунава. Наде живих и умрлих милиона Срба остварене су..."

Књажеви Данило, Мирко и Петар

8

На Бадње вече 1912. године, црногорски престолонасљедник, књаз Данило, обратио се црногорским војницима:

„Најсрећнији и најзначајнији моменат у мом животу је овај кад могу у славу Рождества Христовог, са овог мјеста подићи здравицу више старог српског града, тога ту Скадра на Бојани, у здравље храбрих наших официра и јуначке црногорске војске, која је овако славно и витешки побрала лаворове вијенце гонећи петвјековног непријатеља, угњетача српског племена, и у здравље сваког брата Србина, па ма гдје он био. Данас цијело српско племе плива у радости кад види да се наша ослобођена браћа могу одужити старом српском обичају да слободно наложе српске бадњаке, које за 500 година и више не смјеше наложити..."

Приликом уласка црногорске војске у Скадар, априла 1913. године престолонасљедник Данило је упутио Скадранима, на српском и албанском језику, проглас:

„... Црногорска војска доноси вам, са ослобођењем још и поштовање свих ваших закона и обичаја, свих ваших вјероисповјести, које ће у мени наћи свог заштитника, према традицијама сношљивости која је урођена Црној Гори и српском народу..."

На Никољдан, 1912. године, на фронту код Скадра, књаз Мирко, син краља Николе, рекао је у здравици:

„... Здраво сваки Србин, гдје год је који.. Здраво поља и равнице, здраво ријеке и планине, здраво српско море. Здраво и ви браћо Шумадинци...!“

Књаз Мирко је говорио црногорским војницима на Тарабошу, априла 1913. године, на глас о капитулацији турског гарнизона у Скадру:

„Црногорци, свијетли образ у јунака и људи, нека буде вјечита слава и рајско насеље онијем соколовима, које остављамо на овијем висовима соколовима, чије нас душе заједно са душама српскијех краљева Михаила и Бодина и другијех српскијех књажева, племића и витезова, с неба благосиљају...“

Књаз Петар, најмлађи син краља Николе, као заступник команданта Зетског одреда, честитао је, са фронта код Скадра, рођендан своме оцу

„са топлим молитвама за твоје драгоцјено здравље и дуг живот, за коначно остварење твојих ваздашних жеља на корист Црне Горе, Српства и Словенства.“

Принц Михаило Петровић Његош

Принц, или како се сам потписивао Књаз Михаило Петровић Његош, у Паризу, маја 1969. године, у покушају да својим апелом спријечи рушење Његошеве капеле на Ловћену и подизање Мештровићевог маузолеја пише:

„... Гроб владике Рада у спомен-капели на врху Ловћена је српска национална светиња. На њу се и у Првом и Другом свјетском рату, био сручио бијес непријатеља. У Првом свјетском рату, аустро-угарски окупатор био је порушио капелу, а ковчег са Његошевим костима био је пренијет у Цетињски манастир захваљујући старању тадашњег црногорског митрополита Митрофана. После ослобођења и Уједињења, капелу је с пијететом обновио краљ Александар: нова капела била је потпуно вјерна реплика првобитне. У њу су Његошеве костисвечано пренијете и положене приликом њеног освећења, 1925.

године. У Другом свјетском рату, капелу су оштетили италијански фашисти, али је главнокомандујући италијанских трупа сматрао за потребно да се јавно огради од тога варварског поступка. У оба свјетска рата, Његошев надгробни споменик био је симбол страдања и борбе српског народа. И у своме вјечном, пребивалишту, владика Раде дијелио је судбину свога народа...“

У свом обраћању црногорској, југословенској и свјетској јавности, принц Михаило Петровић Његош, маја 1969. године, рекао је и следеће:

„... Вјечни покој највећех српског пјесника и мислиоца до сада су се усуђивали да ремете само душмани Српства, уданима српске трагедије. Сада су црногорски комунисти наумили да Његошев надгробни споменик преуређују по својој обијести. „За правило лудост изабраше“, па су одлучили

да капелу на врху Ловћена сруше и да на њено мјесто поставе један световњачки споменик...“

Овај часни изданак светородне лозе Петровић Његош, говорећи о томе ко треба да буде чувар Његошевих посмртних остатака, казао је:

„...Српска православна црква, којој у првом реду припада дужност чувања и одржавања, најприје гласом Црногорско-приморског митрополита Данила, а потом свечаном изјавом Светог архијерејског сабора, да је она одлучно противна томе неразумном пројекту. И с правом. Владика Раде био је поглавар српске православне цркве. Вјера у Бога и дубоко продуховљена хришћанска етика биле су темељи његовог духовног живота и мисаоног стваралаштва. Он је још за живота подигао капелу на врху Ловћена и одредио да у њој буде сахрањен. Његош је желио да његови земни остаци пребивају на васионама, на врху Ловћена, стожер-планине Црне Горе и слободног Српства кроз вјекове...“

У свом апелу, принц Михаило Петровић Његош, закључио је:

„...Комунистичка пропаганда у земљи острвила се на Српску православну цркву. Комунисти оптужују Цркву да „бесправно присваја“

владику Рада и да се супротставља њиховом пројекту „из себичних разлога“. По своме обичају, комунисти оптужују друге за гријех који хоће сами да почине. Њихов пројекат с Мештровићевим маузолејом је параван иза ког се крије маневар уперен против утицаја Српске православне цркве и јединства Српског народа. Кампања о споменику на врху Ловћена у тијесној је вези са једном другом кампањом која настоји да протури чудовишне тезе о тобожњој „нацији“ и некој „посебној црногорској култури“. И једна и друга дубоко вријеђају српски национални осјећај и понос правог Црногорца“.

Божидар Вуковић Подгоричанин

Божидар Вуковић Подгоричанин је у венецијанским документима из прве половине XVI вијека уписиван као Србин:

„Dionisio della Vechia, de la nation Serva“ (Божидар од Вече, народности српске). Исто је и са његовим сином Вицком.

Када је 1514. године дата дозвола грчкој колонији у Венецији да сагради цркву одређена је комисија од четири члана која се бринула за избор и куповину земљишта за градњу цркве. Међу ова четири православца је био и један наш земљак који је убиљежен као „Andrea de Zeta Serviano“ (Андрија из Зете Србин). Црква није одмах подигнута, па је 1536. на предлог Божидара Вуковића донешена одлука да се гради црква „della nazione Greca e Serva“.

11

Владика Данило

Владика Данило је оставио једну забиљешку која гласи:

„Данил, владика цетињски Његош, војеводич српској земљи“.

Вицко Змајевић

Надбискуп барски, а касније и задарски Вицко Змајевић у бесједи коју је одржао приликом пријема у млетачком Колеђу о приликама у својим крајевима каже:

„Српски народи Црне Горе и Грбља“ (li popoli serviani di Montenegro i Zuppa).

Митрополит Аврамије

Митрополит Аврамије 1702. године шаље из Русије једну књигу и каже:

„в србскују в пречеснују обитељ успенији Богородици не-рицајами Савина“.

Владика Василије Петровић

Владика Василије Петровић у Историји о Черној Гори назива себе:

„смирени пастир славеносерпскога црногорскога народа“.

Јован Стефанов Балевић

12 Јован Стефанов Балевић, поријеклом из Бјелопавлића, а рођен на Пелевом бријегу између 1725. и 1728. године, је написао дјело „Кратак и објективан опис садашњег стања Црне Горе“ у Санкт-Петербургу 1757. године, које је, међутим, објављено тек 1884, на Цетињу. Балевићево дјело је превео са руског и проф. Растислав В. Петровић, те приредио као допуну својој књизи, „Владика Данило и владика Сава (1697-1781)“, објављеној у Београду 1997. године. Он 1757. године каже:

„Житељи Црне Горе су сви од словеносерпскога народа и православно источнога исповиједања. Црногорци при-брајају к својијем владавинама неке пограничне округе као: Куче, Братоножиће, Васијевиће Доње и Горње, Пипере, Ровчане, Морачане, Бјелопавлиће који и ако су од православног народа српског, опет су у самој ствари само поданици турски. Црногорског митрополита посвећује српски патријарх пећки коме је и духовно подређен“.

Иван Радоњић

И на крају одломак из једног писма гувернадуре Ивана Радоњића из 1788. године руској царици Катарини:

„Сада сви ми Срби Црногорци молимо вашу царску милост да пошаљете к нама књаза Софронија Југовића“.

2. УМЈЕТНИЦИ

Марко Миљанов Поповић

Марко Миљанов се овако обраћа своме читатељству:

„Драги брате Србине, да си има прилике и да си гледа јунаке, које сам ја гледа, не би ти дало срце мира доклен се не би озва јунацима који весело мру за своје и свија нас право...“

У писму Нову Спасојеву, кучком командиру, Марко Миљанов вели:

„...Свака сила и круна несавјесно се према Србима показала. Они (Аустро-Угарска) желе нас од турскога тирјанства да не под своје метну... Реците аустријском посланику да каже његовом цару, кад би га Бог на добро обрнуо, па да сједини Српство: Босну и Херцеговину, Црну Гору, Србију и Стару Србију па да је то српска краљевина, а Срби ће знат како ће бити благодарни својему избавитељу - бисмо му свакојако добро жељели, више, ако се може но што му зла сад желимо. Ја, Божја ти вјера, ради(ји) би му био бит та ма коњушар, но овако књаз или што више; с једном ријечи: ако би обећа поштену ријеч... да ће цару његову као српскога народа пријатељ говорити, сретите га лијепо, а ако не ћедне ништа друго до само за моју престоницу, опет ви кажем, ударите му тојаге, Цару и посланику то нека је одговор...“

Марко Миљанов пише Стојану Поповићу, кучком командиру, 25. децембра 1900. године:

„...Само да ви још једну ријеч прво речем, и кажем једну рану коју понесох у срце и душу с овога свијета на они, а то је што Кучи и Братоножићи немаше дијела од добити, коју Срби Турцима добише, до само што прави дио јуначкога поштења на Турке добише, а друго ништа. Сад ако не умрем, с богом те довиђења и чујања а, ако ли умрем с Богом те занавијек. Као Куч мрем прилично срећан, а као Србин несрећан и незадовољан.“

Марко Миљанов пише да су Кучи довикивали војсци књаза Данила, састављеној од црногорских и брдских бораца, који су вршили похару Куча:

„Не удри брата Србина, Црногорче, црн ти образ ка ти и јест, мимо браће.“

Марко Миљанов, даље пише:

„Турци, који бјеу стрекнули од књаза Данила и српске слоге, мишљају да су толико добили, да те Срби од Срба бјежат у Турака и у уток тражити, ка што је и било. Турци, весели, подсмјавају се Србима који су међу њима, набрајајући све што су Црногорци учињели Кучима...“

Стефан Митров Љубиша

Љубиша пише у „Приповјести паштровској друге половине осамнаестог вијека - Поп Андровић нови Обилић“:

„Биле су загризле и љуто окрвавиле, око међа и земаља, двије сродне сусједне опћине, на име паштровска и спичанска, једна млетачка, а друга турска: спор тај, што, жали Боже, није ни дан данашњи на чисту; те се стога и понављају чести и крвави сукоби међу онијем наоружанијем и јуначкијем Србима, који су навикли хитати весело на пограничне бојеве као на славу...“

У приповјетци се каже да су се састали сусједи, прваци Паштровића и Спича, да се мире. Поп Раде Андровић, Паштровић, је рекао:

„... А такоми четворо јеванђеља, да ми није стога што смо залуд браћа Срби, и што нам се под брком смију Турци и Латини, не бих се с вама никад узмирио док ми не би проникле зовке ка пријекладу...“

Стефан Митроф Љубиша је, 18. јануара 1877. године, рекао у Далматинском сабору:

„Ја не знам, душе ми који ме је народ осудио, но знам који ме је народ похвалио и одобрио мој политички рад, а то су моји бирачи, моја браћа Срби Бокешки...“

Другом приликом је Љубиша, такође у Далматинском сабору, изјавио:

„... Ја знам да ви мене не трпите, јер сам Срб народношћу, а православни вјером. Но излазећи одавде тјешим се мислећи да остављам у Сабору младијех сила, гос. Вујатовића и Симића, који, ако их је Српкиња задојила, знати ће бранити законита права своје народности и вјере, а ја ћу им с тремова рукама плъескати...“

О националном осјећању Бокеља, Љубиша каже:

„Бокељи су наголо Срби, говоре кући српски, а у свијету науче лако туђ језик. У приморју уз српски, чујеш највише талијански...“

Петар Лубарда

Лубардино писмо поводом изложбе у Паризу 1971. године у коме пише:

„Драги Коларићу, желео бих да ти се обратим са једном молбом; унапред се извињавам за узнемирење. Како си ти члан Одбора за приређивање „Југословенске изложбе кроз векове“ у Паризу (од 2. марта до 17. марта 1971. године), молио бих те да на првој идућој седници Одбора прочиташ ово моје писмо.

Као што сам и писмено обавештен од Одбора, учествујем на поменутој изложби са сликом „Сумрак Ловћена“, датирана 1970. године, а у саставу који шаље СР Србија (што је и била моја изричита жеља). Међутим, како не знам ко шаље податке о аутоу који ће изаћи у каталогу (а знајући да се у том обимном послу може поткрасти грешка), решио сам да пошаљем следеће и једине тачне податке о мени. То су: Петар Лубарда, рођен 1907. године, Љуботињ; Србин; живи у Београду, Илинчићева бр. 1. Молим да се ови подаци најхитније (телеграфски) доставе другу који уређује каталог да би могао направити евентуалне исправке.

Што се тиче аранжирања саме изложбе, ја ћу бити слободан да замолим следеће: уколико се изложба аранжира по републикама, односно по националном кључу, да као што је разумљиво – будем у саставу другова, колега СР Србије“.

Петар Лубарда

Биографски подаци

Рођен 27. VII 1907. године

у Љуботињу Црна Гора,
по националности Србин

Отац: Ђуро И. Лубарда

Мајка: Марија М. Вујовић

Основну школу похађао у Љуботињу,

Цетињу, и Херцег Новом

Гимназију похађао у Херцег Новом,

Сплиту, Сињу и Никшићу.

1925. дошао у Београд и уписао се у Уметничку школу.

Професори су му били, Бета Вукановић,

Љуба Ивановић и Илија Шобајић

1926. одлази у Париз

1927. први пут излаже у независном

Салону у Паризу

1929. у Риму прву самосталну

изложбу у Casa d'arte Bragaglia

исте године враћа се у Париз.

1932. г. долази поново у Београд и приређује
самосталну изложбу у ратничком дому.

Од тада са краћим или дужим

прекидима живи у Београду.

Садашња адреса: Иличићева бр. 1,

Београд,

Петар Лубарда,

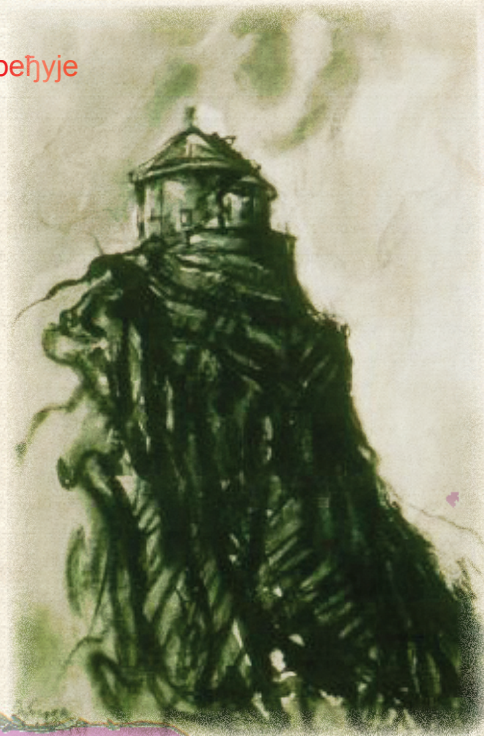
сликар

P.S. Молим да се ови подаци

штампају дословно и истим редом

како сам написао

17. IV 1972. г. Петар Лубарда

Никола Пубарџа

Биографски подаци

Рођен 27. VII. 1907. године
у Кудовицима Брчкога
по взаимној посети сестри

Отац: Ђуро и Лубарда

Мајка: Марија М. Ружиковић

Основну школу похађао у Кудовицима
Земуну, и харџет Ковачи.

Гимназију похађао у харџет Коњи,
селишту Савку и Никшићу.

1925 дошао у Београд и уписао се у
Уметничку школу.

Професори су му били, беога Ђурићковић,
Будва Ивановић и Милија Пубарџа.

1926 одлази у Београд

1927 отишао у Београд и уписао се у
Средњу у Београд

1929 у Београд отишао са својом
исправом у Casa d'arte P. Magaglia
у Београд

1931: одлази у Београд и уписао се у
Средњу у Београд у уметничком
факултету. Од онда се пратио и у Београд
у уметничком факултету у Београд
садашња адреса Уметнички факултет
Београд

Никола Пубарџа
Савка

P.S. Молим да се ови подаци
у биографску грађевину и уметничком
факултету савремено
17. VII. 1932 г. Никола Пубарџа

3. ДРЖАВНИЦИ, ПОЛИТИЧАРИ, ИСТОРИЧАРИ, ОФИЦИРИ, СВЕШТЕНИЦИ И ПРОСВЈЕТНИ РАДНИЦИ

Црногорски главари пишу руском цару Петру Великом, 21. октобра 1711. године (језик је за ову прилику осавремењен):

„...Ми, сва горе наведена племена и старјешине све разумјесмо и Вашем царском крилу главе приклонисмо и Вашег посланика, Михаила Милорадовића примисмо за нашега команданта и пуковника. И како су били његови стари изабрани у прва времена при нашијех благочести - вијек и светопочившијех царевих српскијех, тако и ми са радостију примисмо врлога и храброга који се на боју добро понаша и нас око себе врло соколи...“ На стављеним печатима разазнају се имена; војводе Вукоте, кнеза Марка Вучетина, протопопа Вуксана, Драшка Поповића од Озрнића, Вукоте Мрваљевића, кнеза Станоја Милошева од Цетиња и Рада Шћепчева (брата владике Данила).

18 Септембра 1742. године црногорски и брдски прваци пишу руској царици, у име Црногорског збора, обавјештавајући је да је владика Данило поставио за „митрополита и повелитеља“ Саву Ивановића Петровића-Његоша, који долази у Русију да „изрази оданост руском двору. Црногорски и брдски главари кажу да су „православно-грчке вјероисповјести, синови цркве источне, који се налазимо у српској земљи, у предјелима македонским, тј. у Скендерији, Црној Гори и Приморју...“

У одговору которском провидуру Јустинијану БERTУ, 24. октобра 1756. године, црногорски главари кажу да су:

„православне вјере христијанске и закона цркве источне, а рода честита и света славеносрпскога...“

Црногорски и брдски главари честитају руском цару Павлу ступање на руски пријесто:

„...Црногорска и брдска наша словеносрпска заједница, стари и млади, падамо пред стопама Вашег Царског Величанства и искрено Вам сви ми честитамо, Господару, ступање на прародитељски и родитељски пријесто...“

Документ је написан на Цетињу 13, децембра 1769. године, потписали су га: гувернадур брдски кнез Петар Чарнојевић-Давидовић, гувернадур црногорски Јоко Радоњић, војвода Вујадин Вуковић из Цуца, војвода Симеон Ђурашковић из Цеклина, војвода Иван Пламенац из Црмнице, сердар Раде Маркићевић из Спича, сердар Старога влаха Адријан Рајковић, сердар Лазар Мандић из Комана, Томо Шутовић из Братоножића, сердар Андрија Вукасовић из Грахова, сердар Гаврило Гвозденовић из Посавља, сердар Мина Бошковић из Катунске нахије, сердар Николај Лазаревић из Климента и сердар Станко Зотовић из Хота.

Гувернадур Иван Радоњић пише, почетком јула 1789. године, руској царици Катарини II :

„Сада ми сви Срби из Црне Горе, Херцеговине, Бањана, Дробњака, Пипера, Бјелопавлића, Зете, Климената, Васојевића, Братоножића, Пећи, Призрена, Албаније, Македоније, припадамо Вашем Величанству и молимо као милостива наша мајка пошаљите к нама кнеза Софронија Југовића, а послјије тога ми ћемо доказати Вашем Величанству шта ћемо кадри бити учињети противу љутог непријатеља и тирјана свега хришћанства“.

19

Црногорски главари пишу 1792. године млетачком Сенату:

„Ми смо хвалећи Бога цвијет од вјере и од закона православнога грчаскога, језика и славнога јунаштва српскога“.

Војвода Миљан Вуков, вођ Васојевића, пише 12. децембра 1870. године Јовану Ристићу, краљевском намјеснику у Србији:

„Мили и поштовани пријатељу, ја Вам давно нијесам писао, али опет моје срце вазда код Вас, ја као и остали србски народ очекујем од Вас и од Србије да испуните народно надање. Ви сте главар србске снаге, на коју се ми сви тврдо уздамо, па зато ми сви Срби који желимо да се што прије ујединимо пружићемо Вам наше руке и помагаћемо Вам у том великом послу колико год можемо. Задајем Вам тврду вјеру да ћу ја први са мојом браћом Васојевићима скочити чим чујем да први топ на Дрини пукне, па ко други стио али не стио“.

Лазар Балтић, пише књазу Николи, 2. септембра 1875. године:

„Јављам Ви за устанак прошћенски. Чим сам доша одма сам с двоје момчади међу Прошћане отиша и скупио њи у планини и ту сам и' искар а и показао како се Срби бију за сваку страну и они су одма рекли, да би одавно устали да су имали с ким“.

Војвода Шако Петровић, предсједник Црногорске народне скупштине, 1906. године каже:

„...Витешки наш народ демократске Црне Горе и уопште сав српски демократски народ, вазда је гледао, да достојно поштовање ода својим великанима и оним генијалним духовима који су дика и понос српског народа. Међу те великане спада и наш узвишени Господар Књаз Никола I“.

Адреса Црногорске народне скупштине, у одговору на бесједу књаза Николе, 1906. године:

„...Црна Гора је била, јест и треба да буде гнијездо српских јунака, и ми с радошћу констатујемо да нема жртава које народ не би поднио за спрему наше храбре војске... Народно представништво жели да између двије србске слободне земље - Црне Горе и Србије буде пуна солидарност...“

20

У резолуцији Цетињана, усвојеној на демонстраци-јама против Аустро-Угарске, која је објавила економски рат Србији, каже се:

„Цетињско грађанство, вјерно идеалима, који све Србе одушевљавају, и готово да за њихово остварење поднесе и најтеже жртве, душом и срцем учествује у борби браће из Србије за економску независност њихове уже отаджбине“.

Цетињани су убијеђени да ће:

„браћа из Србије истрајати у започетој, праведној борби са непријатељима српске и балканске независности и да ће сви Срби слож но и прегалачки радити на остварењу идеала народа српског...“

Парох метеришки члан удружења Ријечко-Љешанског Свештенства Ј.М. Костић у Позив на главно Црногорско свештеничко удружење, објављеном у Народној Мисли“, 4, марта 1907. године, пише:

„...Српски свештеник од несрећне по Србе Косовске битке, играо је двојаку улогу у своме позиву, т. ј. с једне је стране сабљом у десници одбијао гонитеље хришћанства од својега стада, а с друге стране, опет с крстом у руци утврђавао хришћанску вјеру у души повјеренога му стада. У овоме се састојавао позив српскога свештеника до онога доба, док у некијема српскијема крајевима не освану дан слободе; премда има још наших крајева у којима српски свештеник врши исти позив, ако хоће да је „Пастир добри...“

На Цетињу је 1914. године основано друштво „Српски соко“ у чијем правилнику се каже:

„Члан друштва може бити сваки Србин и Српкиња и сваки пријатељ српског народа“

Поводом „Бомбашке афере“, на сједници Црногорске народне скупштине одржаној 28. јануара 1908. године, посланици су рекли:

Ристо Бошковић:

21

„Ја нијесам никакав говорник, али осјећања мога срца као Србина и Црногорца, не даду ми да и ја овом приликом не проговорим неколико ријечи. Мислим да нема ниједнога Србина ма гђе он био, који српски мисли и осјећа, у чијим грудима бије српско срце, који са болом у души и гнушањем не осуђује паклени план српских изрода, који су хтјели да униште ову славом овјенчану земљу и њене идеале, да упропасте славну династију Петровић-Његош... Уништити ону династију, која је срећно и славно владала више од 200 година овом земљом-земљом у чијим се горама кандило српске слободе и независности није никада угасило...“

Саво Вулетић:

„Црна Гора и Србија нијесу и не смију бити само своје, од њих имају дијела сви Срби гдје их је год, на шта двије српске узданице не смију ни тренутка заборавити...

...Ја сам обишао Србију унакрст и свуд сам тамо нашао истовјетне онакве душе какве су и код Зећана, међу којима сам се родио. Србин осјећа бол и радост брата Србина, ма одакле он био, народ на једнијем духом дише и требају му само добре водиле...

Црногорци, потомци вјековнијех заточеника српске слободе, морају у љубави, опште српској слози и преко ње к општесрпској слободи предњачити!“

Ђуро Дрецун:

„...Књаз Никола није био само заштитник Црне Горе него и српства, и сви у Европи гледају у њега као у таквог...“

Поп Иван Јовићевић:

„Догађај овај ужасно је сваког Србина, запрепастио је душу сваког Црногорца и ранио срце свакога правог сина ових наших славних гора...“

У одговору црногорске владе, на ноту владе Србије, од 26. септембра 1908. године каже се:

„Црна Гора радосно прихвата пружену јој братску руку. Тешко стање у коме се српско племе нашло због анексије Босне и Херцеговине, нагони књажевску владу, да се одазове позиву краљевске владе, да се баца вео заборава преко свију несугласица.“

22

У меморандуму црногорске владе влади Србије, од 3. октобра 1908. године вели се:

„... У овим тешким судбоносним и пуним искушења данима, по Црну Гору, Србију и васколико Српство, књажевска влада са највећом готовошћу прихвата братску руку Краљевине Србије... у чему књажевска влада види доказ и одлучност братске нам Краљевине, да заједнички са Црном Гором стане на бранику угрожених права и интереса Црне Горе, Србије и целокупног српског народа.“

Сердар Јанко Вукотић рекао је, октобра 1908. године, у одговору на здравицу краља Петра I, у Београду, и ово:

„...Традиционалне везе које потичу из времена славом увјенчаног вашег претка Карађорђа Великог и Господара Црне Горе Петра I Светога, родбинске везе између владалачких Домова Карађорђевића и Петровића, као и братске везе

између једноплеменог народа у Србији и Црној Гори пружају данас сваком свјесном Србину оправдану наду за спас и бољу будућност намученог српског племена“.

У Резолуцији Црногорске народне скупштине, од 13. новембра 1908. године поводом анексије Босне и Херцеговине, каже се да је:

„Аустроугарска монархија у суштини повриједила Берлински уговор; да је тим чином нанесен смртни ударац интересима цјелокупног српског народа; да је тијем у основи погажено начело народности којим се данас просвијећени свијет руководи... Скупштина изјављује да је наш народ готов поднијети све жртве када Господар за одбрану Српства и за част ове отаджбине на то позове...“

Командир Никола Ковачевић, обратио се учесницима Битке на Граховцу овим ријечима:

„...Дошли сте и хвала вам, да пред вама млада, свјежа, обновљена отаджбина види заточнике српске слободе, никад непо-гашену искру српске завјетне мисли, никад немалаксалу тежњу и одлуку за независношћу и самобитношћу српскога племена“.

23

У прогласу Одбора за прославу двовјековне владавине куће Петровић-Његош, уз остало, пише:

„...Тешки су настали дани за српски народ послје пропасти српске државе на Косову... Око духовнијех својијех пастира стадоше се прикупљати у Новој Зети, у Црној Гори, одважнији синови нашега народа из разнијех крајева, те почеше очајничку борбу на смрт и на живот са освајачем...Потоња искра српске слободе и независности угасила би се да је мјесто данашње Црне Горе, те дике српске,

био какав пашалук, или шта друго, да не имадосмо оваквог духа, као што бјеше Владика Данило и сви његови нашљедници. Српска државна мисао нашла је уточиште у Црној Гори, за њу су се Црногорци кроз толико вјекова јуначки борили и за њу све своје жртвовали, те тако је дохранили и данашњим нараштајима предали... Слава Црне Горе - то је слава цијелог српског

народа, јер Црна Гора на правом мјесту припада Српству, и све њене жртве за српство су принесене...”

Митрополит црногорски Митрофан Бан, поводом прославе полувјековне владавине књаза Николе каже:

„...Педесет година Он високо носи пред нам козовску заставу слободе, водећи нас у борбе противу непријатеља рода српскога, педесет је година Он носио пред нама буктињу просвјете, пјевајући, његујући књигу, подижући школе и цркве... Он је од српских владалаца до данас једини, који је сложио мач и перо, и тиме доказао, да се може бити и просвијећен и јунак... Ма гдје Србин огњишта имао, ма гдје се Црногорац Богу молио, нека нам се сви придруже и нека се прибирају да ово ријетко општеномодно славље достојно прославимо...”

Приликом освећења цркве у Липову код Колашина 1899. године митрополит Митрофан Бан је рекао:

24

„Још у седмом вијеку послјије Христа, наши предци на дар су од грчкијех царева добили ове наше земље, и од тог времена ми, Срби, постали смо законити и прави нашљедници земаља у којима данас живимо.“

У говору на погребу велике војвоткиње Стане, мајке књаза Николе, митрополит Митрофан Бан је поред осталог рекао:

„Ова велика Српкиња Богом је била одређена, да Црној Гори роди узорног господара, који се у великим дјелима својијема, за срећу свога народа, сјајно прославио као и један досада српски владалац.“

Марко Ђукановић, предсједник Црногорске народне скупштине, рекао је, предлажући проглашење књаза Николе за краља, 1910. године :

„...Зна се да је прва српска држава Светога Краља Владимира никла на простору данашње Црне Горе. Зна се да је Зета била колијевка Немањића и остала мила њихова Дједовина са повластицама, којима се истицала између осталих страна пространога Царства Душанова; зна се, пошто је српско пропануло Царство, да се зетски Господар

Иван Црнојевић, није покорио злој судбини осталог српског народа, него се склонио у ове зетске планине, и тако основао Црну Гору, која је вјековима водила јуначку борбу, да сачува ову посљедњу стопу српске земље, и зна се да је на њој сачувала до данашњих дана и посљедњу искру српске слободе и независности...“

Предсједник цетињске општине **Јанко Дрљевић**, обратио се краљу Николи, у моменту кад се овај прогласио за краља:

„...Крст направљен од мачева Обилићевог и Твог, с натписом: „Вучи до или Косово“ остаће у одлучношћу своје алтернативе, вјечни симбол српског хероизма, неизмјенива садржина српске државне идеје, државни програм и посљедњих српских нараштаја...“

Валтазар Богишић пише о житељима Црне Горе:

„Цијело је становништво племена српског и сви су православне источне вјере.“

Он даље каже за Црну Гору да је:

„славни чувар остатака српске слободе“.

Перо Вучковић, црногорски министар просвјете и црквених дјела, на отварању Народног позоришта на Цетињу:

„...Наша ратничка и јуначка земља добива једну нову тековину у свом просвјетном напретку која је отаджбини и Српству једнако потребна као наоштрени мач, као челично срце... Темељи ове зграде воде у дубину душе онога свјетлога српског Владара, који је био најчистији носилац српске мисли, творац народне слободе...“

Школски ревизор **Никола Рацковић**, предложио је доношење у Црној Гори закона о обавезном школовању, уз ово образложење:

„Такав један строг закон донио би духовни препорођај нашој домовини. Он би приморао народ да се хоћеш-нећеш, лати књиге и науке и наша домовина на коју сада вичу да је изостала у просвјетном и културном погледу, постала би најпросвећенија земља на Балкану. Српска Шпарта постала би и Српска Атина, достојна да буде Пијемонт потлаченог Српства...“

Историчар **Марко Драговић** пише:

„...Црногорски првосвештеници одржали су у народу црногорскоме православну вјеру, српску свијест и слободу, те се сваки Црногорац дичио именом Србин, вјером православном и својом златном слободом...“

Поп Мираш Вукић рекао је на благодарењу, на скадарском фронту, поводом рођендана краља Николе:

„На свему српском небу све су звјезде потамниле, осим једне и та сјаји више од 200 година и кроз то вријеме давала је свјетлост и осталијема, као што то Сунце Мјесецу даје, а та је звијезда наша света и узвишена кућа Петровића...“

Директор подгоричке гимназије рекао је на банкету у част књаза Петра, најмлађег сина краља Николе, да се:

„српска државна мисао, иза пада велике српске државе, склонила под Ловћен, гђе се никад није угасило кандило српске слободе. Орлови испод Ловћена кликтали су свему Српству: Бори се!“

26

Др Секула Дрљевић, поводом уласка црногорске војске у Скадар, 1913. године, обратио се манифестантима у Београду, поменувши доба

„најцрње тираније турске над српским народом у времену кад је српски народ морао по пећинама да слави Ускрс свога српскога Бога и српско Рождество“;

подјсетио је на

„епопеју славе српског оружја у великом рату, епопеју побједа на Куманову, Битољу, Једрену“

и да

„не треба доказивати да нам је слатко пао овај нови доказ славе српског оружја и српског хероизма...“

...Херојима српским нека је слава, а народу нека су срећне тековине његовог хероизма а те тековине „нека буду основа једног великог споја, давно жељеног, који ће бити основа велике Српске државе...“

Учитељ Видак Пејовић рекао је на помену палим ратницима у балканским ратовима, из села Ораси (Љешанска нахија):

„...Кажите нашим и вашим - у прошлијех пет вјекова мукотрпнога српскога времена - славно палијема претцима, да се два српска врховна војда, два српска краља, а са њима и све Српство јаком, чврстом и Боже дај - дуготрајном слогом свеза...“

Црногорска влада (предсједник Јанко Вукотић, министри: Лабуд Гојнић, Ристо Поповић, Мирко Мијушковић, Љубомир Бакић и Петар Пламенац), упутила је, 23. септембра 1913. године, меморандум краљу Николи, у коме се каже и ово:

„Проширење и ојачање Краљевина: Црне Горе и Србије а нарочито састављање граница у Санджаку и Старој Србији покренуће још јаче наше непријатеље, да свим моћним начинима не само ометају српске краљевине у извођењу својих даљих националних задатака, већ да им униште или бар умање досадашње материјалне, особито моралне тековине...“

Капетан Ристо Бошковић, поздрављајући краља Николу у Колашину је рекао:

„...У најтежим тренуцима за Српство, Твоје велико српско и владарско срце, загријавало се идеалима за бољу српску будућност - које идеале нико Ти није могао разбити - и тијем дао си снаге нашој потлаченој браћи да издрже у вјери, да ће искру слободе, која ће на по-носним врховима гордога Ловћена, „драгог камена српске круне“, остати вјечито неугашена - озарити њих и да ће куцнути час „кад Србин више не буде роб“ ...“

27

На сједници Црногорске народне скупштине, 19. јула 1914. године, поводом аустроугарске објаве рата Србији, народни посланици су, уз остало, рекли и ово:

Мило Дожић, предсједник Скупштине:

„Овај наш састанак прије одређенога дана изаваше изненадни догађаји, који се тичу државнога бића наше домовине и цијелога Српства...“

Паклена свијест, која не може прегорети скорашње српске славне побједне, подигла се да смрви Србију и српски народ. Наш народ у обје српске краљевине одмах је схватио ову опасност... Он је навикао да се вазда уједињава око ова два своја стожера, особито како је Косово освећено и тијем занавијек изршено наше уједињење...“

Др Секула Дрљевић:

„... Давати изјаву о солидарности са Србијом, значило би вријеђати јединство српских краљевина, јединство одбране српских интереса. Монархија не напада само Србију, већ преко ње напада уједињење српских земаља у једну српску државу. Обје су српске краљевине сада једно и црногорски народ извршиће своју дужност, жртвујући све за отаджбину за спас и уједињење Српства... Жалим само што право још није створило такву одредбу, да објава рата Србији одмах повлачи за собом и објаву рата Црне Горе. Али, овдје су српске краљевине сада једно, и црногорски народ извршиће своју дужност, жртвујући све за отаджбину Српства...“

Јанко Тошковић:

„...Нема те српске и словенске душе, која, знајући да је наш драги српски Београд већ у огњу, не би сада радосно полетјела у свети бој или друго Косово или српско уједињење...“

Др Никола Шкеровић:

„...Српско робље пишти од Пеште до наших граница. Српска мајка никад не пропишта као данас. Ми смо мали, али имамо храбрости, имамо витешке крви, коју ће свака сада пролити...“

Митар Вукчевић:

„...Налазимо се пред жвалама једне хијене, пред чељустима оне силе коју смо ми Срби толико пута спасили. Сви смо чули шта је у ових дана урадила од невинога српског народа...“

Декларација црногорске владе на дан објаве рата од стране Аустро-Угарске Србији:

„Аустро-Угарска је на подне Србији објавила рат. Њ.В. Краљ одмах је издао наредбу да се цјелокупна Црногорска војска стави у мобилно стање. Наша храбра војска налази се већ дуж границе, спремна да изврши славну свету дужност, какву још никада није имала, од како је Црне Горе, од како је српскога народа. Србија и Црна Гора сачињавају један те исти фронт према заједничком непријатељу. Оне у овим најтежим данима за српско племе дијеле исту судбину...“

Пошто се каже да ће Аустро-Угарска доживјети слом, у Декларацији се додаје:

„...И судбина је хтјела, да јој узрок слому буде српски народ оличен у његове двије поносне краљевине Црну Гору и Србију, у ове двије мученице правде и слободе и својих одлика, које људе издижу изнад животиња...“

Митрополит црногорски др Гаврило (Дожић), у бесједи изговореној у част Краљу Александру, приликом преноса Његошевих костију у обновљену капелу на Лавћену, 20. септембар 1925. године казао је:

„Ваша Величанштва, Узвишени Госиодару! Цетињски Манастир, знаменита светиња нашега народа, ријетко је имала сретнијег дана од данашњег, кад у свој молитвени дом прима и до-чекује Ваше Величанство и Вашу Узвишену Супру-гу нашу Краљицу Марију.

Резиденција Црногорске Митрополије, која је херојским прегнућем наших предака основана, била је у исто вријеме и колијевка и будан чувар срп-ске слободе од Косова.

Манастир Цетињски проповиједао је молитвом и пјесмом велике идеале нашега народа: ослобођење и уједињење, а крв најбољих синова ове јуначке српске покрајине лила се вијековима за исти циљ. Ти идеали и циљеви остварени су под витешким и мудрим, руководством Вашег Величанства.

Ово свето уточиште наших великана и јунака радује се данас дочекујући Ваше Величанство, нашег најславнијег Вадара, који је својим великим дјелима и тековинама далеко премашао и најславнијег у старини српског Владара Душана Силног.

Из славног Цетињског Манастира хитају бесмртне душе божјих угодника, да Вас дочекају с благословом божјим, а сјене српских војвода, јунака, ускока и народних мученика грабе се да Вас загрле и да Вам искажу захвалност и признање за Ваше велике заслуге којима сте извршили њихове аманете и идеале.

Скромни служитељи Цетињског Манастира са Вашим драгим Цетињем хитају да дочекају Ваша Величанства, да Вас благослове светим благословом и да Вас поздраве радосном и срдачном добродошлицом: Добро нам дошли и живјели на многаја љета!“

Професор са Цетиња Р. Вешовић у чланку „Митрополит Петар II Петровић – Његош, објевљеног у листу „Ловћенски Одјек“ 1925. године, између осталог каже:

„...Он привикава Црногорце поретку и стварању државе, учи их слози и јединству. А нарочито се залаже за измиривање брастава по примјеру Св. Петра и Василија, и опомиње на историју и несреће у прошлости због неслоге и раздора, **јер Црна Гора највише страда од тога старог српскога зла...**“

Р. Вешовић у истом чланку каже:

„...Владика утврђује у народу увјерење, да је **Црна Гора земља осветника српских, позваних да витешки гину по примјеру Обилића**. Зато онако пјева о Обилићу (Горски Вијенац) и зато израђује лик Милошев. И да би његов образ што дубље урезао у душу народну, он установљава „Обилића медаљу“ као највише признање и одлику за јунаштва.“

Исти аутор, те 1925. године, наводи и следеће:

30 „...Црногорски, односно зетски митрополити, **су једине српске владике у цијелом нашем народу, који су од Св. Саве до новог доба, без промјене и непрекидно истрајали**. Историја српске православне цркве броји велики број свешенослужитеља, који су значајни у националној борби и као вође политичких и устаничких покрета, али само повремено. **Овдје се континуитет не прекида**. Црногорска митрополија с манастиром три пута је спаљивана од Турака (за вријеме Висариона, Данила и Св. Петра) и митрополитска црква три пута раскопавана, али српски владика у овој митрополији никад није престајао.“

Професор Р. Вешовић у чланку „Петар II Петровић – Његош“, 1925. године закључује следеће:

„...Својим свестраним дјелањем, по улози, коју им је намијенила историја, и својим сталним присуством у народу владике су имале знатан утицај на карактер и менталитет Црногораца. **Морална својства народне душе у овој српској земљи и непосредна религиозност Црногораца развили су се у непрестаном и интимном контакту с њима**. Отуда онај високи пијетет према светињама и поштовање личности. Они су готово и једини узгајивачи националне идеологије. Његош је и у томе највећи...“

Томо Милошевић, Предсједник цетињске општине у својој добродошлица Краљу Александру Карађорђевићу, приликом преноса Његошевих костију у обновљену капелу на Лавћену, 20. септембар 1925. године казао је:

„У име грађана Његошевог Цетиња, оног Цетиња, које је вијековима било и остало чувар и тврђава српске завјетне мисли, поздрављам најсрдачнијом добродошлицом Ваше Величанство и Њено Величанство Краљицу. Срца свих Цетињана раздрагана су данас више, него икада. Лица су им весела, а радост неописана, јер дочекују Краља и Владара своје крви, најсретнијег сина витешке Шумадије и ових кршних гора, које данас доживљују оно, чем су увијек тежиле. У знак велике љубави и непоколебиве оданости грађана Вашег родног мјеста, слободан сам замолити Ваше Величанство и Њено Величанство Краљицу, да благоизволите примити хљеб и со, коју Вам подносим у овом свечаном и сретном часу, кличућу свесрдно: Живио наш народни Краљ! Живјела наша Краљица! Живио Престолонашљедник Петар“.

Томо Милошевић је у **здравици Краљу Александру** 20. септембар 1925. године, између осталог казао:

“Величанство, Цетињани желе, а на то имају и право, да Ваше Величанство ову стару српску престоницу под Ловћеном што чешће походи, те да једног дана посјетимо и гробове наших најбољих јунака око Скадра на Бојани, који још нијесу окаћени тамјаном побједне и слободе. Данас кад се елита Југославије слегла на Цетиње да се сјутра поклони сјенима Великог Његоша, пред величанственим спомеником, који му подиже најславнији потомак Карађорђевић, не могу завршити овај поздрав ничим љепшим него оним знаменитим ријечима Његошевим. Те ријечи он је био написао својом руком на слици Карађорђевој, коју је непрестано држао у својој соби, а те ријечи гласе:

Само име Карађорђе
кад Србину на ум дође,
Запламти се крв у груди,
јуначко се срце буди“.

4. СТАНОВНИШТВО У КРАЈЕВИМА ОСЛОБОЂЕНИМ 1876-1878. И 1912. И У БОКИ КОТОРСКОЈ О СВОЈОЈ НАРОДОНОСНОЈ ПРИПАДНОСТИ И НАЦИОНАЛНИМ ОСЈЕЋАЊИМА

Бождар Вуковић, Подгоричанин, у својој књизи, из 1520. године каже да је видио да Грци и други штампају „божанствене књиге“ на својем језику, па сматра да би требало да

„и наша српска и бугарска такође се на типаре ставе“.

У штампарији Бождара Вуковића 1536. године, био је главни штампар јерођакон Мојсије

„от серпскоје земљи, отечеством жеот мјеста нарицајемого Будимља...“

Нешо Станић, у књизи „Споменица сјени подгоричких Срба“ (1912.), пише:

„Али и та славна колијевка, у којој је рођен најславнији Немањић би освојена од Турака. И лијепа Зета, легло српскијех великана постаде биједно пасторче дрског освајача Азијатскога, и у лијепој равној Зети, у китици „Шехер Подгорици“, мјесто двоглавога Душанова Орла залепрша се полумјесец, под његовом тежином потекосе сузе Србинове, и од горде властеле постаде тужна раја...“

Илија Бојовић, из Жупе никшићке, пише владици Петру Првом, маја 1830. :

„Челобитно клањајући се аки солнцу ми вам српскога народа нашег молби приносимо за изјаснити наша невина страданија на приличнога врага нашега вероисповједанија Осман капетана Мушовића и осталијех Турака, града Оногошта, многољетно господине који је на ову јадну сиротињу скочио великим харачима“.

Гаврило П. Кујачић пише књазу Данилу, 1858. године, из Корјенића:

„...Ваша Свијетлост милостиви господаре и премилостиви Царју србски на Цетињу Данил Петровићу црногорски и брдски и са срећом придобитак србске Херцеговине и околo Скендербеговине и врата од мора - у ваше здравље... Ми понизјеши и покорњејши и радостињејши, ми твоји Срби сиромашци од Корјенића радосно ти љубимо крепку и свијетлу десницу, да смо ви на препорученије...“

Поп Јован и поп Лазар Бошковић, са Орје Луке, пишу, 13. септембра 1821. године владици Петру И, ословљавајући га овако:

„Високо просвешћењешему и всемилоствојешему господару Митрополиту и кавалеру Петру Петровићу и народном српском војду...“

У „Цетињском вјеснику“, 20. јануара 1910., објављена је информација из Берана:

33

„...Између осталих наредба, које скупа сужавају слободу Србинову, мјесне власти из Берана издале су једну, у којој се забрањује употреба српских гусала - тога омиљеног српског инструмента, који му је у најцрњим данима ропства лијечило рањене груди...“

„Глас Црногорца“, 20. новембра 1904. године, објавио је проглас Одбора за обнову зграде гимназије у Пљевљима:

„Српском народу. Тридесетог октобра ове године, изгорела нам је гимназијска зграда и сав прибор што је био у њој. Та велика штета премашује снагу пљеваљских грађана и пље-ваљске општине, јер баш љубав, с којом је ова општина на-чинила гимназију понос овамошњег Српства, довела ју је у немогућност, да сама одједном надокнади све оно, што је годинама грађено и набављано“.

У „Цетињском вјеснику“, 5. маја, 1912. године, објављена је вијест о јубилеју Српске народне гарде у Боки:

„Српска народна гарда, та једина српска установа у Боки Которској под оружјем, која је у томе погледу сачувала чисто народни карактер, навршује ове године педесет година од како постоји. Срби Которани ријешили су да ову свечаност о Духовима што боље прославе...“

У Боки је током XIX и XX вијека постојао већи број привредних, културних и школских установа које су у свом имену садржале национални атрибут, као што су:

Српско пјевачко друштво „Јединство“ 1839., Котор; Српска музичка закладна школа 1854., Котор; Српска народна гарда 1862., Котор; Српска кредитна задруга 1901., Котор; Српско соколско друштво 1910., Котор; Српска библиотека 1845., Морињ; Српска штедионица 1850., Херцег Нови; Српско радничко друштво 1900., Херцег Нови; Српски хотел 1900., Херцег Нови; Српска кредитна банка 1904., Херцег Нови; Српска читаоница 1910., Каменари; Српски магaзин 1896., Рисан.

Поводом ослобођења Будве, 1914. године, **предсједник општине Срзентић**, телеграфише краљу Николи:

„...У овом свечаном историјском часу, кад се над градом Будвом попела Ваша дична застава, мила наша тробојница, окупљени народ одушевљено прожет срећом над срећама подноси Вашем величанству непоколебљиву приврженост и синоволјеву љубав и оданост, а све то са најтоплијим жељама за срећу и напредак свега Српства...“

„Глас Црногорца“, 29. октобра 1909. године, објављује информацију о Српској Бокелској штедионици у Котору, и Српској кредитној задрузи у Херцег-Новом.

Српско-православна општина у Скадру, упутила је 28. новембра 1907. године, писмо књазу Николи, у коме моли да се не укида црногорски конзулат у Скадру:

„Ваш славни Конзулат је уточиште биједних и невољних (потлачених Срба)... Не можемо вјеровати да ћете Ви... дозволити да се укине Ваш конзулат у Скадру, те да престане лепршати се црногорска застава у овом историјском граду и по српске интересе важној тачки. Зар у Вас, у ког се нада све потлачено Српство, да изгубимо Вашу високу заштиту...“

У потпису је: „у име Срба скадарских“ седам грађана и „у име Срба врачких“, седамнаест.

5. НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И УЏБЕНИЦИ

У овом поглављу су неки подаци о садржајима наставних планова у школама у Књажевини, односно Краљевини Црној Гори, до 1916. године, као и о садржајима неких уџбеника, у којима су ученицима пружани основни појмови о њиховој националној припадности, што није било уосталом, ништа друго, до оно, што су ученици сазнавали у својим породицама, од својих неписмених очева и дједова.

У основним школама у Црној Гори (IV разред) били су обавезни ови предмети: „закон Божји, српски језик, словенско читање, рачун, геометрија, земљопис, српска историја, познавање природе, красно-пис, пјевање црквено и народно, гимнастика и војничко вјежбање“.

36

Пошто се у IV разреду „понови једном земљопис отаджбине прелази се на остале српске земље“. У предмету „српска историја“, обрађују се „најважнији догађаји у историји српског народа“.

Разрадом наставног плана за основне школе прописано је: у оквиру предмета „географија“, обрађују се Црна Гора и остале српске земље; у оквиру предмета „вјеронаука“, - посебно мјесто се даје светом Сави; у предмету „цртање“, - предвиђено је „цртање свију српских земаља“; у предмету „пјевање“- поред осталог су и пјесме; „Ја сам Србин, српски син“, и светосавске пјесме: поред осталих „Тропар светом Сави“; предвиђене су и ове пјесме: „Устај, устај Србине“, „Радо иде Србин у војнике“, „Онамо-намо“, „Узо деда свог унука“, „Соколови моји птићи“ и „Српско коло (Бранково)“.

Према Закону о устројству гимназија у Краљевини Црној Гори, од 30. августа 1890. године, у гимназијама је био обавезан следећи наставни план: наука вјере, српски језик и књижевност, латински језик, грчки језик, руски језик, старословенски језик и књижевност, географија и историја (општа и српска), математика, природопис,

физика, филозофска пропеделџтика, цртање, краснопис, гимнастика и војничко вјежбање, пјевање и музика.

У Упутству за примјену наставног плана, прописаног за Богословско Учитељску школу, каже сљедеће:

„У практичној омилитици, ученици се вјежбају по рускијем и српскијем бесједницима“.

У III разреду у оквиру предмета „земљопис“, обрађују се

„српске државе независне, подчињене и окупиране области српске земље. Главни градови, вароши, варошице и познатија села у Српству“.

У Цетињској гимназији у оквиру предмета „српски језик“ у I разреду су, поред осталих и теме. „Српска мајка“, и „Свети Сава“; у II : „Зидање Раванице“, и „Косовка дјевојка“; у III : „Милош Обилић“; у IV разреду се читају: „Одабранија дјела из српске књижевности“.

37

У оквиру предмета „географија“ у IV разреду гимназије изуча-вана је:

„Специјална географија српских земаља уз кратку српску историју“ и „Општи преглед српске земље...“

У Земљопису за трећи разред основних школа у Књажевини Црној Гори, у првом поглављу, са насловом „Наша домовина-Црна Гора“ стоји:

„Сви људи који живе у нашој домовини, јесу Срби, већином православне вјере, а има их мало римокатоличке и мухамеданске. Сваки Србин у Црној Гори треба да искрено и свесрдно љуби своју слободну домовину Црну Гору и свога краља Николу“

У чланку „Историја у основној школи“, каже се:

„Међу важније предмете у основној школи спада историја... Она је извор из кога ће омладина поцрпсти љубав к Српству и свему што је српско, а даје темељ дјечи, да у зрелијим годинама својим могу зрело политички пресуђивати...“

6. ЗЕЛЕНАШИ

У овом поглављу су изводи из књига, говора и чланака чији су аутори зеленаши, противници уједињења Црне Горе са Србијом, 1918. године, и поборници „Обнове Краљевине Црне Горе“ под династијом Петровића. Од 1923. године, зеленаши имају своју политичку партију - Црногорску федералистичку странку, која се декларативно залагала за аутономију Црне Горе у Југославији. Стога је веома интересантно погледати шта су зеленаши говорили и писали о својим националним осјећањима у међуратном периоду. Овдје је највише извода из текстова објављених у подгоричком недјељном листу „Зета“, који је био полуванично гласило зеленаша.

Бивши министар краља Николе **Јово Поповић**, пише у својој брошури „Поглед на црногорско питање“:

„... Још у IX вијеку, Скадар бијаше прва пријестоница српска, на земљишту данашње Црне Горе, од тада, и покрај свију најезда непријатељских, територија Црне Горе остаде све до половине XIX вијека једини олтар слободе и части цјелокупног народа српскога...“

38

У Прогласу вођства зеленаша, уочи парламентарних избора 1923. године каже се:

„...Ваш Ловћен био је кроз вјекове, заједно с Комом и Дурмитором, отаджбина српских вила...“

На упадицу, у Народној скупштини, у Београду, 23. маја 1923. године :

„То је могло бити тако само под Господаром“,

зеленашки (федералистички) народни посланик, **Ристо Поповић** изјавио је:

„...Ја сам служио једном великом Србину и великом патриоту, и шта имате ту да приговорите. Ја се тиме поносим...“

Народни посланик **Михаило Ивановић**, носилац листе црно-

горских федералиста, зеленаша, на парламентарним изборима 1923. године изјавио је 9. фебруара 1924. године у Народној скупштини у Београду:

„...Господо, ми Срби стојали смо на челу покрета националног ослобођења, мени би било врло жао кад ми Срби не би били у првим редовима покрета за пропагирање политичких слобода. Овај режим не може имати симпатије и помоћ српског народа све дотле док се безобзирно бори чак против најважнијих принципа слободе: да они који управљају одговарају онима над којима управљају...Ми смо Црногорци политички народ који је своју државу створио сопственом снагом и очувао је у најмучније доба историје наше расе. Немамо амбиције да будемо србијански округ, или ма чија провинција. Црна Гора била је вазда српска и мора остати српска, али... са највише права, јер у јединство уноси највише заслуга, а најмање дугова, тражи само равноправност и то у интересу јединства са Србијом и осталим провинцијама бивше Аустроугарске монархије...“

„Црногорац“, гласило Црногорске федералистичке странке, пише, 3. јануара 1925. године:

„...Сви историчари од најстаријих времена признавали су вам, Црногорци да сте били не само најбољи јунаци но и нахитрији и најспособнији политичари. Зато сте имали вођство српског народа у својим рукама...“

39

У истом броју „Црногорца“ објављен је чланак „Клеветање Црне Горе и Црногораца“, у коме се полемиче са ставовима историчара Владимира Ћоровића у његовој књизи „Велика Србија“:

„...Нијесу Црна Гора и Црногорци ни приликом слома Србије 1915. године ни уопште у Свјетском Рату били оно што вели за њих г. Ћоровић. Напротив, баш тада су они Српство задужили и славу му пронијели што никада дотле...“

„Црногорац“, 27. априла 1925. године пише:

„...Црна Гора је била етнички једно са Србијом и онда када је била суверена држава. Била је и остаће класична земља српске слободе и националне свијести...“

Др Секула Дрљевић је рекао у Скупштини, 16. фебруара 1926. године:

„...Ту традицију нашој војсци (односи се на војску Краљевине СХС) нема ко други дати сем војска, до уједињења независних држава Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе, дакле двију српских независних држава, а то је војска српскога народа...

По појму нашега народа постојали су само јуначки Црногорци и јуначки Шумадинци, постојао је само јуначки српски народ...“

У Народној скупштини, у Београду, Дрљевић је рекао, 27. марта 1926. године:

„...Српски народ у једном историјском моменту био је сав уједињен, али уједињен у ропству под Турцима. Црна Гора одбила је то уједињење и разјединила се са српским народом задржавши у својој чврстој хајдучкој руци Косовски Крсташ барјак Бошка Југовића и државну мисао на оном снопу кршевитих планина које висе о Ловћену као грозд о петељци...“

Зеленашки народни посланик Саво Вулетић рекао је, 27. јула 1925. године, у Народној скупштини, у Београду:

40 „...Црногорци нијесу никад ништа очекивали од Италијана. Они су се увијек борили за Српство и Словенство. Вјекове и вјекове су они проводили у тој борби, када су други спавали и робовали, па ће се борити и сад кад дође у питање Српство и Словенство, хитајући први од свију и сваког...

Оставимо, господо, на страну симпатије и антипатије, али сви морамо признати да је Црна Гора много учинила за Српство и Словенство, па треба да држава Црна Гора увијек помаже са оним што јој је потребно...“

Првог марта 1926. године Вулетић је рекао у Скупштини:

„Ми Срби били смо нарочито зле судбине да смо читавих шест вјекова били одрођавани на разне начине. Не само што смо издисали на колцу и конопцу, него смо: турчени, бугарени, мађарени, арнаућени...“

У дебати о правцу јадранске жељезничке пруге, Вулетић је 25. марта 1927. године рекао у Скупштини:

„...Ја нијесам стручњак и не могу као стручњак да говорим о том питању али говорим као човјек из народа и говорим са српским инстиктом. Тај инстикт ми каже да је пријека потреба

да се средина Србије најхитније веже преко Црне Горе за Јадранско море...“

У брошури „Црна Гора и пробој Солунског фронта“, (1929.)
Перо Шоћ пише:

„...Слом Србије и Црне Горе, био је највећи удар, који је икад наш народ преживио у својој историји. Првих дана јануара 1916. године, није било ни педља слободне српске земље. Српски владари стари краљ Никола и стари краљ Петар са својим престолонашљедником Александром обретоше се без земље, без народа, са остацима војске - на туђем земљишту. Без заједничког ратовања Црногораца и Србијанаца, Душанов орао не би се са оба крила вратио на царске капије...“

Др Новица Радовић, у својој књизи „Црна Гора на савезничкој голготи“(1938.) пише:

„...У својој петстогодишњој борби за вјеру, част и слободу српскога племена више пута су Црногорци сами поднијели мученички крст на голготу, али у тренутку распећа бљеснула би звијезда водиља на њиховом небу најчистијем словенском небу, која би их одвела од пораза побједи, као што је њихове претке послјије Косовског пораза, та иста звијезда одвела у крше при Ловћену, да ту у катунима сачувају континуитете српскога царства, не по величини простора, него по величини части, слободе и прегнућа и да сачувају вјечити спомен јунаштва, оличеног у Обилићу, праћен звуком гусала...“

У „Зети“, 1. септембра 1940. године, објављен је чланак **Новице Радовића** о двадесетпетогодишњици Мојковачке битке:

„...Али оно што је Леонидин подвиг са друговима а Термопилу био за Шпарту, то је и витештво на стотине и хиљаде Леонида из Роваца, Мораче, Ускока и Васојевића било за слободу и егзистенцију српске Шпарте: пожртвовање оних није спасило Шпарту од пропасти, самоодрицање ових Црну Гору од пада...Шпартанци су изгинули за част свога оружја и цијелога српства и очување слободе, жртвујући за то своје животе, свога краља, своју слободу...“

У „Зети“, маја 1939. године објављен је уводник о Божидару Вуковићу: Рођење, око 1450-те, у онда имућној српској породици Вуковића, а 1493. године „**никла је на Ободу, у првој српској држави Зети, прва југословенска штампарија**“. Затим Вуковић одлази у Венецију.

„Његова је тежња да се ширењем књига не угаси вјера српског народа као што се угасио његов политички живот“.

питању али говорим као човјек из народа и говорим са српским инстинктом. Тај инстинкт ми каже да је пријека потреба да се средина Србије најхитније веже преко Црне Горе за Јадранско море...“

У брошури „Црна Гора и пробој Солунског фронта“, (1929.) Перо Шоћ пише:

„...Слом Србије и Црне Горе, био је највећи удар, који је икад наш народ преживио у својој историји. Првих дана јануара 1916. године, није било ни педља слободне српске земље. Српски владари стари краљ Никола и стари краљ Петар са својим престолонашљедником Александром обретоше се без земље, без народа, са остацима војске - на туђем земљишту. Без заједничког ратовања Црногораца и Србијанаца, Душанов орао не би се са оба крила вратио на царске капије...“

Др Новица Радовић, у својој књизи „Црна Гора на савезничкој голготи“(1938.) пише:

42

„...У својој петстогодишњој борби за вјеру, част и слободу српскога племена више пута су Црногорци сами поднијели мученички крст на голготу, али у тренутку распећа бљеснула би звијезда водиља на њиховом небу најчистијем словенском небу, која би их одвела од пораза побједи, као што је њихове претке послјије Косовског пораза, та иста звијезда одвела у крше при Ловћену, да ту у катунима сачувају континуитете српскога царства, не по величини простора, него по величини части, слободе и прегнућа и да сачувају вјечити спомен јунаштва, оличеног у Обилићу, праћен звуком гусала...“

У „Зети“, 1. септембра 1940. године, објављен је чланак Новице Радовића о двадесетпетогодишњици Мојковачке битке:

„...Али оно што је Леонидин подвиг са друговима а Термопилу био за Шпарту, то је и витештво на стотине и хиљаде Леонида из Роваца, Мораче, Ускока и Васојевића било за слободу и егзистенцију српске Шпарте: пожртвовање оних није спасило Шпарту од пропасти, само-

одрицање ових Црну Гору од пада...Шпартанци су изгинули за част свога оружја и цијелога српства и очување слободе, жртвујући за то своје животе, свога краља, своју слободу..."

У „Зети“, маја 1939. године објављен је уводник о Божидару Вуковићу: Рођење, око 1450-те, у онда имућној српској породици Вуковића, а 1493. године „никла је на Ободу, у првој српској држави Зети, прва југословенска штампарија“. Затим Вуковић одлази у Венецију.

„Његова је тежња да се ширењем књига не угаси вјера српског народа као што се угасио његов политички живот“.

Саво Вулетић је, у својству председника Одбора за подизање споменика Божидару Вуковићу, на откривању овог, рекао:

„Иза нас је велики понос, што је тек око двадесет година после штампања...прве Њемачке књиге поникла у Зети прва не само српска но уопште словенска штампарија, ћирилским словима, и штампала српско-словенске књиге“. Вуковић је одиграо велику улогу у „раду за одржавање наше нације кроз вјекове српског ропства. Његове књиге су крстариле свуд у Српству и служиле му кроз вјекове“.

43

У редакцијском напису „Значај и улога наших народних пјесма“, у „Зети“, 4. јуна 1939. године, вели се:

„Српске народне пјесме су најљепша кита цвијећа у цјелокупној цвјетној башти живота српског народа. Оне су право огледало душе Србинове и извор живота, на коме се српски народ у најтежим данима историје напајао и гасио своју духовну жеђ у ишчекивању боље и срећније будућности...“

Војин Павићевић полемише, у „Зети“, од 25. фебруара 1940. године, са генералом Војиславом Максимовићем:

„...Помињући поред славних и многе мање значајне битке Србијанске војске, писац прелази преко историје ратовања Црне Горе и Црногораца, историје која је свакако и дужа и крававија од историје ма које покрајине коју Срби насељавају, дужа

јер је почела од пропасти Српске државе, и није престајала све до стварања нове државне заједнице - Југославије...

Чињеница је да је и последњи црногорски војник мислио на Српство и борио се за Српство..."

У меморандуму који је Јован С. Пламенац 1919. године упутио предсједнику САД Вудро Вилсону, поред осталог стоји:

„...Што се тиче права наслеђа над српским земљама уопште, Црна Гора, као српска држава, има над тим земљама много прече право него Србија. Црна Гора је основатељ Српске државе..."

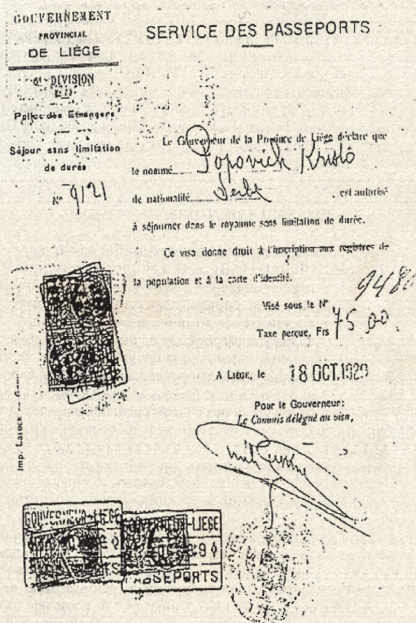
Јован С. Пламенац је 31. јануара 1925. године упутио писмо краљу Александру у којем се каже:

„Ваше Величанство, Сав мој политички рад био је од првог дана мог јавног живота посвијећен: слави, напретку и величини моје Отадјбине и моје Династије, као и ослобођењу и уједињењу српског народа... У тим мојим светим напорима за Црну Гору и за Српство, били су ми непријатељи само они, који су били, или непријатељи Црне Горе и њене Династије, или Српства..."

44

Крсто Поповић је преко „Гласа Црногорца“ од 10. децембра 1919. године, дао одговор Иву Павићевићу, опуномоћенику Краљевине СХС у Црној Гори, у коме се поред осталог каже:

„Павићевићу! Читавом свијету је познато да ево шест вјекова од када Црна Гора постоји, да суњени синови најстарији и највјернији поборници националне идеје, и да је Црна Гора она земља ђе се чувала и сачувала искра слободе Србинове. Црногорци се као лавови бораху са до јуче силном Отаманском Царевином, под чија копита мртвијем сном спаваху остали Срби и Југословени. И када сви Срби свој умирући поглед у горди Ловћен упираху да их отуда огрије сунце слободе.“

Пасошина исјавра
Крста З. Поповића

Молба Крста Поповића Краљу Александру Карађорђевићу

Њејовом Величанству Александру
Краљу Срба, Хрватиа и Словенаца
Београд

Ваше Величанство,

Каг је нејријашељ био коначно пошучен 1918. год. њада је и насшуйио моменати за уједињење Краљевине Црне Горе са Краљевином Србијом и са осталим јујословенским покрајинама. У Црној Гори јавиле су се двије полиитичке стируже, које су народ довеле до оружаной сукоба. Ја као офицер иако сам стиајао неутрално према једној и друјој полиитичкој стиружи, чим је насшуйио оружани сукоб остиао сам вјеран свеишњи заклейве положене Врховном Командантју Њ. В. Краљу Николи и стшуйио у борбу против оних елеменати, које је мој Врховни Командант означио као нејријашеље Црне Горе.

Њ. В. Краљу Николи мом Врховном Командантју остиао сам вјеран до њејове смрти.

Смрти блаженочившеј Краља Николе разријешила ме је заклейве а при шоме је Црна Гора постала саставни дио Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца, која је примила као иаква на себе сва права, као и све обавезе.

Услед шотоа покорно молим Ваше Величанство, да ме ослободише свих одговорности за вријеме траћанској рати у Црној Гори од децембра 1918. до смрти блаженочившеј Краља Николе и са шим дозволише ми слободан повраћак у домовину, према којој имам и обавеза а и мојих права наслијеђених од Црне Горе, која је постала саставни дио Ваше Краљевине.

Вашем Величанству и домовини биши ћу вјеран као што сам био вјеран Њ. В. Краљу Николи и Црној Гори.

Крсто Поповић
Бриадир бивше Цр. војске

Белџа

23. септембра 1929. год.

Његовом Величанству Александру
Краљу Срба, Хрвата и Словенаца
Београд

Ваше Величанство

Када је непунијашењ био коначно потпуген 1918 год. тада је и наступило тотената за уједињење Краљевине Црне Горе са Краљевинот Србије и са осталим југословенским покраината, у Црној Гори јавиле су се двије политичке сторује, које су Црногорски народ довеле до оружаног сукоба. Ја као официр и ако сам био још неутралан прета једној и другој политичкој сторуји, ит је наступило оружаног сукоба осмиса сам вјеран свештеник заклетве положене Врховном Команданту Н. В. Краљу Николи и ситуио у борбу против њих елемената, које је тој Врховни Командант ~~у Црној Гори~~ ~~означио~~ као непунијашење ~~у Црној Гори~~.

Н. В. Краљу Николи тог Врховном Команданту осмиса сам вјеран до његове стрпости.

Стрпост блаженопогибнице Краља Николе разријешила те је заклетве а и три томе је Црна Гора постојала саставни дио Краљевине С. Х. и Сп., која је црпимала као шава на себе сва права, као и све обавезе.

Услед тога поворно топит Ваше Величанство, да те ослободиме свих одговорности за вријеме црпачкој рата у Црној Гори од децембра 1918 до стрпости блаженопогибнице Краља Николе и са тим дозволим те ти слободан повратак у домовину, прета. Којој итат обавеза а и тојих права наслеједених од Црне Горе, која је постојала саставни дио Ваше Краљевине.

Вашету Величанству и домовини бити сам вјеран као што сам био вјеран Н. В. Краљу Николи и Црној Гори.

Крсто Поповић
Бригадоу бивше Цр. војске

Београда
23. септембра
1929 год.

7.

ШТАМПА

Јануара 1871. године на Цетињу је изашао први број листа „Црногорац“. У редакцијском коментару, уз први број, пише:

„...И Црна Гора, која је до сада у неброје-ним бројевима пролијевала своју драго-цјену крв за слободу српску, добила је ево ново средство за свој стари рад, добила је јавни народни орган, отворила је ново поље за јунаке, отворила је ново бојиште за слободу...

„Црногорац“ излази за то и само за то, да буде стална прокламација, да буде стална прокламација народу српском, из које ће увијек читати:љубимо се и прикупљајмо снагу нашу, па устанимо да повратимо слободу нашу и да ујединимо раскомадане дијелове народа нашег...

У име народа дакле, у име слободе његове, у име наше заједничке тежње -уједињења народнога, позивамо своје родољубе, омладину српску, да нас помогне у раду нашем...

Покретање таквога листа на Цетињу само из тијех побуда поздравите, о томе смо тврдо увјерени, најрадосније сваки Србин и брат Словен...”

47

У листу од 3. априла 1871. године одштампан је поздрав утамниченом Светозару Милетићу:

„Из српске слободне Црне Горе поздрављамо вам Васкресење Христово у мађарској црној тамници.“

У „Црногорцу“, 19. јуна 1871. године, објављен је уводник „Видовдан“

„...Пет вјекова ужаснога ропства и муке, пет вјекова нечувена срама и понижења! Јесмо ли Срби, јесмо ли још људи. Има ли још капи крви Милошеве у потомцима косовскијех мученика, који су то све преживјели и могу још и данас да живе не дижући се да свете Косово...”

48. ГОДИНА...
48. ANNÉE...
„Глас Црногорац“, изашао према савременој потреби (3—4 пута недељно) — Црнота, на шест месеци: три бројева за Француску шест бројева за све друге земље. Адреса за свих што се јаче листа: Journal officiel de Monténégro, Neully-sur-Seine, rue Alsace.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

LA VOIX DE MONTENEGRO

Службени орган Краљевине Црне Горе.

Journal officiel du Royaume de Monténégro

БРОЈ 88.
NUMERO 88.
La Voix de Monténégro (Glasno Cetinje) paraît six fois par semaine. — De samedi aux dimanches, elle paraît officiellement au Journal officiel du Monténégro. — Les abonnements sont pris par l'Administration des Postes. — Prix: 3 fr. — pour l'étranger 4 fr.

„Глас Црногорца“, 21. јануара 1906. године објавио је изводе из предавања на светосавској прослави на Цетињу:

„...Колико то много вриједи у животу једнога народа, то што је Вук нама израдио, и какав утицај то врши на душевни живот једнога племена, види се по томе, што се је одмах из њега, штавише и истодобно ш њим, појавила на пољу српске књижевности читава плејада пјесника, књижевника и других умних људи. У тај мах синусе и оба досад највећа поетска генија у Срба: бурни пјесник Бранко Радичевић, на једном крају, и дубокумни поета Петар Петровић Његош, на другом крају...“

О педесетогодишњици Боја на Граховцу, „Глас Црногорца“, 21. маја 1908. године, објавио је два написа. У првом се каже:

„...Читав завјет прегнућа, сва суштина борилачке идеје за слободу, сва одлука и на посљедњу борбу за независност, за непонижено достојанство и човјека и Србина - на Граховцу прије педесет година добијају јасан оваплоћен изражај, какав се дотле није могао биљежити на страницама наше историје, од како је српско племе у једноме своме дијелу намијенило себи тешку али часну прегалачку улогу -неједнаку борбу са освајачем за свој опстанак...“

48

„Глас Црногорца“, 22. новембра 1908. године, објавио је проглас никшићког Централног одбора за сакупљање прилога за црногорску војску, у коме се каже:

„...Кад смо у сваком тренутку готови да наше животе принесемо на олтар љубљене нам отаджбине и Српства, то се и нађосмо побуђени, да овај апел упутимо на све вас, - синове ове области, те да по могућности поднесемо и материјалних жртава за драгу војску дичне нам Домовине и витешког јој Господара књаза Николе...“

„Глас Црногорца“, 2. априла 1911. године, објављује некролог. Обрену (Јолеву) Николићу Требјешанину, окружном капетану у пезији:

„...Тестамент покојног Обрена права је и лијепа слика живота његова и душе његове. Тај га тестамент показује као добра и пажљива према свакоме...Показује ширину његова схватања јер се у тестаменту сјетио и установа у својој ужој отаджбини Црној Гори и својој широкој отаджбини - Српству...

Лака му била ова српска земља, коју је искрено љубио, а вјечни му спомен међу нама...“

У информацији о прослави Бадње вечери, 1912. године на фронту код Скадра, „Глас Црногорца“, наводи:

„Лијепи српски обичај прослављања Бадњег вечера прославила је наша војска у Зетском одреду на такав начин да ће то вече остати у трајној и неизгладивој успомени свију пристуних, нарочито војске, која је то вече провела у неописаном расположењу...“

У „Гласу Црногорца“, 5. марта 1917. године штампом у Паризу, објављен је уводник „Седамдесетогодишњица Горског вијеца“:

„Овијех се дана навршује седамдесет година како је српска поетска књижевност добила „Горски вијенац“ неумрлог пјесника Владике Рада. Припреман у часовима пјесничке осаме, плетен за крст мука, нада и стрепња. Толико кушаног рада, „Горски вијенац“ се појавио трећег мјесеца 1847. године, времена које се у српској књижевности помиње као лијеп данак у години. Од тога дана до сада нико у Српству није надпјевао ремек дјело великог пјесника, нико се у надпјевавање ни упуштао није...“

8.

КОМУНИСТИ

Јован Томашевић, водећи црногорски комунист, и Божидар Радановић, члан КПЈ, у прогласу радном народу Боке, поводом парламентарних избора, марта 1923. године кажу:

„...Надасвене дозволите, да вас противници поцијепију, јер радник са села и у вароши, православни или католик, Србин или Хрват, има истовјетне интересе.

Српски капиталиста исто је толико непријатљ српском сељаку или раднику колико и хрватски, а хрватски капиталиста исто је толико непријатељ хрватском сељаку и раднику колико и српском...“

Иван Милутиновић, члан Политбироа ЦК КПЈ, рекао је на III засиједању Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке, 14. јула 1944. године, у Колашину, да је у новој Југославији сваки народ „свој господар“, па је даље изјавио:

„...Према томе, стварањем федералне Црне Горе никако се не умањује јединство и љубав Црногораца према српском народу. Напротив, јединство је чвршће, љубав је још већа, јер постоји на добровољној основи, и равноправној заједници - Федеративној Југославији. Данашњим одлукама, ви, другови, стварате слободну Црну Гору у саставу Федеративне Југославије. Да ли нас та одлука обавезује, да се ње увијек држимо. Не! Она је само потпуно остварење нашег права које нам је загарантовано одлукама. Друго засиједање АВНОЈ-а, остварење које у себе укључује како објезбјеђење несметаног развитка Црне Горе, као посебне федералне јединице, тако и потпуну демократску гаранцију да се наш народ сутра, ако то жели, може слободно и добровољно ујединити са Србијом или неком другом заједницом... Поставља се даље питање: да ли Црногорство умањује и искључује Српство? Другови, ко није добар Црногорац тај није ни добар Србин... Црногорци и Србијанци су народ једног племена.“

Пеко Дапчевић, генерал-мајор Народноослободилачке војске Југославије, рекао је на II засиједању ЗАВНО-а Црне Горе и Боке 15. новембра 1943. године, у Колашину:

„...Вас старе борце чија су прса украшена медаљама Обилића, Карађорђа и других поздрављам у име наших бораца, у име оних којих су пали по брдима, градовима, у тамницама, у логорима, борећи се за слободу нашег народа...“

А на III засиједању ЗАВНО-а, Дапчевић је рекао:

„...Ви знате да пред нама стоје велики задаци и да стојимо лицем према мајци Србији. Ми тешке задатке не би извршили да нијесмо имали пролетерске србијанске бригаде...“

Др Обрен Благојевић је у реферату о организацији и раду народне власти на III засиједању ЗАВНО-а Црне Горе и Боке, 15. јула 1944. године, рекао:

„...Ове одлуке плодови су тешког јуначког ослободилачког рата, чију трогодишњицу наш народ данас прославља. Оне су израсле из потока крви најбољих синова ове земље... Изградити своју ужу домовину тако, да у њој народ сам управља својом судбином, да сам рјешава о свом односу према другим народима, о својим економским проблемима, о свом просвјетном и културном животу, везати своју будућност са будућношћу цијелог српског и осталих јужнословенских народа, уклопити своју земљу у братску заједницу свих наших народа, једну снажну државну организацију - то је био ваздашњи идеал најбољих синова Црне Горе...“

Бокељ Лука Матковић рекао ја на III засиједању ЗАВНО-а Црне Горе и Боке:

„...Народ Боке, и српски и хрватски, током своје историје био је увијек судбински везан за црногорски народ. Братство у оружју, које смо исковали у задњем периоду борби, остаће као вјеран доказ и тумач жеља народа Боке да у борби, у братству истраје са народом Црне Горе...“

У упуству Извршног одбора ЗАВНО-а Црне Горе и Боке, 13. марта 1944. године, године, каже се:

„У домовима културе треба основати читаонице и библиотеке. Тамо гдје већ постоје читаонице и библиотеке, треба их боље уредити...“

При стварању библиотека ваља нарочиту пажњу поклонити домаћој књижевности (српске народне пјесме, Вук Караџић, Његош, Јован Јовановић Змај, Ђура Јакшић, Стефан М. Љубиша, Алекса Шантић, Петар Кочић, Бранислав Нушић итд.).“

У упутству Извршног одбора ЗАВНО-а Црне Горе и Боке о настави у школама, 5. априла 1944. године, вели се:

„...Узмимо српски језик и историју. Сам програм овог предмета састоји се прије свега у томе, да дјеца науче читати и писати. Учитељ треба према томе да највећу пажњу поклони читању и писању...На часовима српског језика нарочито у старијим разредима, читаће се народне умотоворине, кратки чланци и пјесме од наших старих писаца.“

Римокатолички свештеник из Боке, дон Нико Луковић, у свом говору на засиједању Скупштине Црне Горе, 29. децембра 1946.г., каже:

„...Другови и другарице, када су се косовски орлови угнијездили у овим славним кршевима, засадили су на Ловћену, црногорском Парнасу, светом брду свих унакрст Словена, Српски барјак, симбол јунаштва, витештва и слободе, гдје је пет вијекова слободно лепршао, ничим неокаљан, док су непријатељи нашега народа, почевши од азијатских душманина до фашистичког завојевача наших дана „о те крши зуб свој заман кршили“, да га отму и растргају. Али поносни Црногорац као да је из Ловћена израстао, стоји својим гранитним ногама непомичан на крвавој стражи, чувајући слободу и свијетле идеале Српства и јужног словенства, док је свуд унаоколо „племе наше сном мртвијем спало“.

Дон Нико Луковић, истим поводом рекао је и следеће:

„...Црногорци су донијели са Косова не само барјак слободе, него су и обновили српску средњовјековну славу оружја у својим легендарним јунацима. Оживјели су Краљевића Марка кроз Баја Пивљанина и Вука Мандушића, Милоша Обилића кроз Никца од Ровина, Новицу Церовића и Марка Миљанова,

кроз Анђелију Косарића и друге црногорске јунакиње створили су нову Јудиту и нове Амазонке. А ко би набројио црногорске жене и дјевојке које су напајале рањене јунаке и видале им ране на свим бојним пољима, од XV вијека до Скадра и бојишта у народноослободилачком рату, као нове Косовке дјевојке?“

Овај римокатолички свештеник из Боке, у свом надахнутом говору пред делегатима црногорске Скупштине 29. децембра 1946, поздрављен аплаузом, изјавио је и слеђеће:

„... Црна Гора није само јуначко гнијздо. У њој се родила прва државна мисао код Срба, у XI вијеку. Тако почетком XIX стољећа, кад се Бока присајединила Црној Гори, намјера је била Петра Првог, срногорског главара и првака Боке, што проистиче из Архива, да се оснује јужнословенска држава, у ствари прва држава Јужних Словена у новије доба. А да није Турска најезда прекинула нит културног живота, ова словенска Спарта била би и Атена.“

У причи **Ника Павића** у којој говори о данима доношења одлуке о конституисању црногорске нације, представља се Ников разговор са Блажом Јовановићем везано за Блазов сусрет са Јосипом Брозом Титом:

„ Нико: Пита ли те Тито за нацију?

Блажо: Пита и рече: Добро, добро тако смо се договорили, само ми се чини да Вас је мало да будете нација!“

Милован Ђилас у својој студији о Његошу каже:

„Баш сам ја, понајприје позван својим положајем у области идеја и власти, извршио неодржива теоретска образлагања црногорске нације. Али ни тада нијесам мислио да Црногорци нијесу Срби-варијетет српске народности, као што и данас мислим да је још оправдана њихова административна посебност... Изучавање Његоша може сваког непристрасног, ако таквих има, увјерити у непостојање посебне црногорске народности.“

Милован Ђилас, у студији „Његош, пјесник, владар, владика“ (прво југословенско издање), Београд – Љубљана, 1988. год., такође каже:

„...**За Његоша** – а тако и у стварности и јесте, Црногорци су локални варијетет великог Српског племена. **Црногорци су имали и још имају посебне психичке црте.** А за Његоша је од нарочитог значаја био његов непомирљив став према Турцима. Тај став се изражавао кроз живу традицију старе државе – за државну самосталност. **Црногорци су за Његоша помајвећма због тога били најсрпскији Срби – идеја Српства.** „Српски крвави крш“ – то је за Његоша Црна Гора...“

Енглески писац и дипломата, Ендрју Арчибалд Петон, био је у Црној Гори 1846. године. Ево шта пише у својој књизи објављеној у Лондону, 1849. године :

„Све до данас српски јунаци су остали и црногорски. Кад им говорите о храбрости Душана Силног, њихове груди се надимају од националног поноса и војничког заноса, а говорите ли им о несрећи и врлинама Лазара, посљедњег њиховог владара, њихове очи пуне се сузама...“

Француз Анри Делари, секретар књаза Данила 1856-1859, објавио је, 1862. године, у Паризу, брошуру „Црна Гора“ у којој каже:

„Око малог српског народа у Црној Гори, који је једини од свију бранио своју вјеру и независност, здружиле су се кроз петовјековну борбу, симпатије и наде свију оних Срба у Турској који су сачували хришћанство...“

56

Енглеz Дентон био је у Црној Гори 1865. године. У лондонском часопису „Добре ријечи“, 1866. године, објавио је своје утиске о сусрету са књазом Николом:

„Ту бијаше и мати књажева, озбиљна госпођа црногорска, мирна и величанствена у свом понашању... Српска раса доиста је врло знаменита са свог једноставног понашања и свога самопријегора... Видјевши цркву и школу одем да походим војводу Мирка, оца садашњег књаза, лијепи идеал црногорског јунаштва... Но, Мирко не умије само вјешто командовати и водити, него он има још и лијеп пјеснички дар; његове пјесме и баладе врло су популаране код Срба, не само оних у Црној Гори но и код Срба у Србији, Далмацији и Босни...“

У својој књизи „Црна Гора“ (1890.), Италијан Вико Мантегаца пише:

„...Црна Гора, која је била колијевка Срба на Балканском полуострву, која им је дала славну династију Немањића, постала је као што рекох, прибежиште поражених на Косову... “ Аутор пише о свечаности освећења камена темељца цркве у Никшићу, којом је приликом

књаз Никола одржао: „један ватрен говор који је, мада новине о томе нијесу извјештавале, имао великог одјека код свих Срба Књажевине, као и код оних који су још увијек под туђинском влашћу. Говор је завршио молећи светог Василија да потпомогне и учврсти јединство свих Срба.“

Поводом 400-годишњице Ободске штампарије, енглески државник В.Ј. Гледстон је рекао:

„...У првој српској држави Црној Гори штампале су се књиге кад су у великој Енглеској штампаре у тамнице бацали и на смрт осуђивали.“

Шведски посланик у Риму, историчар Билдт депеширао је, својој влади, у вријеме анексије Босне и Херцеговине, новембра 1908. године:

„...Срби из краљевине Србије нијесу тако храбри као Срби из Црне Горе, и нема изгледа да ће се бацити грудима на аустријске топове, али су они кадри да убију аустријског министра или да запале посланство. До каквих би компликација све то довело.“

56

Руски историчар Павле Ровински пише у свом дјелу „Црна Гора у прошлости и садашњости“ (1897.):

„... До десетог стољећа... било је окончано насељавање тог краја (Зете) српским племенима. У њих је отпочео политички живот који се у XI стољећу толико био развио да је дао подстрека обједињавању српскога народа у једну велику државу...“

Њемачки слависта Герхард Геземан, записао је у свој дневник, писан при одступању са србијанском војском, 1915. и 1916. године следеће:

„...Ја, међутим, у разговору са Црногорцима-и образованим и неким налазим зачудо мало „црногорског“ државног осјећаја и државне свијести. Они су изванредно добри Срби. Њихово српско национално осјећање и национална свијест несумњиви су као код Шумадинача или босанских револуционара... Једина разлика коју Црногорци између себе и „других“ истичу јесте да су они „бољи Срби“, још бољи Срби него други...“

О ПОРЕКЛУ

...

Ја знам ко сам

и по пријатеља својих господству,
и по благородности њихова лика
и слави им копља и штита.

Са свецима и краљевима ја сам у сродству
о мом пореклу из књига староставних
владар на далеком двору
и летописац у манастиру чита

...

Десанка

Цитати су највећим дијелом преузети из књиге Батрића Јовановића „Црногорци о себи“; „Споменица Петра II Петровића – Његоша – Владике Рада 1813–1851–1925“; Владимир Д. Јовићевић, Будимир Алексић „Црногорско питање“.

Издавач:

Уредник:

Прелом: Пушица Милојко

Насловна страна: Петар Лубарда *Црнојорац*

Штампарија:

